

‘Sarı’ Sendikacılık Temasının Türk Sineması’ndaki Yansımaları: Kuram ve Uygulama

The Reflections of ‘Yellow’ (Company) Union Theme in Turkish Cinema: Theory and Practice

Hasan YÜKSEL¹

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Çankırı Türkiye
hasanyukse37@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 16.2.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 27.7.2024

Atf /Cite this article:

Yüksel, H. (2025). ‘Sarı’ Sendikacılık Temasının Türk Sineması’ndaki Yansımaları: Kuram ve Uygulama. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 141-158.

This article checked by

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Çalışmanın temel amacı, “söylem” analizi yöntemini kullanarak Türk Sineması’nda sarı sendikacılık konusunu işleyen filmleri betimsel/nitel anlamda analiz etmektir. Sanayi Devrimi’nden sonra çalışanların işveren karşısında haklı çıkar ve menfaatlerinin savunulması amacıyla yine bizatihi fabrikalarda kol gücüne dayalı olarak çalışanlar tarafından kurulan demokratik, politik ve ekonomik kitle örgütleri sendika olarak tanımlanmaktadır. İş piyasası içerisinde sendikalar, toplu pazarlıkların tarafı olması, yasama organına baskı yapması, işverenin sermayeden kaynaklı yetkilerini kısıtlaması, grev ve lokavta karar vermesi gibi nedenlerle bir “denge” unsuru niteliğindedir. Çalışanların menfaatlerinin kapital sahiplerine karşı tam anlamıyla savunulabilmesi için, sendikaların ‘bağımsız’ ve ‘tarafsız’ bir anlayışla hareket etmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla sendikaların, doğrudan ya da dolaylı olarak başta devlet, sermaye sahipleri ve siyaset kurumundan bağımsız olmaları arzu edilmektedir. Şayet sendikalar, bahse konu bu üç kesimin güdümüne girer, bağımsız, tarafsız ve kendi öz çizgisinde politikalar geliştiremez ve üyelerinin menfaatlerini savunamaz ise sendika olma vasfını kaybetmekte ve sarı sendikaya dönüşmektedir. Dolayısıyla sarı sendikalar, çalışanların hak ve hukukunu savunmak yerine; devletin, sermayenin ya da siyasetin menfaatlerini savunmaktadırlar. Çalışmanın esas gayesi, Türk Sineması’nda sarı sendika temasını işleyen filmleri betimsel olarak analize tabii tutmaktır. Bu amaçla Türk Sineması’nda Karanlıkta Uyananlar (1965), Diyet (1974) ve Güneşli Bataklık (1977) filmleri seçilmiş olup, bu filmlerde sarı sendikacılık konusunun işlenme biçimi nitel düzlemde analiz edilmiştir. Yapılan nitel araştırma sonuçlarına göre, sarı sendikacılık teması ekseninde Karanlıkta Uyananlar (1965) filminde 6, Diyet (1974) filminde Hasan karakterine ait 9, Bilal Usta’ya ait 13 farklı söylem (öge), Güneşli Bataklık (1977) filminde ise 4 karşılıklı diyalog tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sendika, Sendikacılık, Sarı Sendika, Endüstri İlişkileri, Grev

Abstract

The primary objective of the study is to qualitatively analyze the cases of yellow union on the basis of Turkish Cinema and by means of “discourse” analysis method. Trade unions are defined as democratic, political, and economic as well as massive organizations that were established by man handling oriented labor in the factories in the aftermath of Industrial Revolution and for the purposes of protecting employees’ rights and interests against employers. Unions, in labor markets, are “equilibrium” on account of the fact that they are the sides of collective bargainings, they oppress legislative power, they restrict employers’ authority stemming from capital, and they decide upon strikes and lock outs. So as to defend the interests of employees against capital owners in an entire way, trade unions are to act in an ‘independent’ and ‘impartial’ manner. To put in another way, trade unions are to be independent from state, capital owners, and policy makers directly or indirectly. On condition that these sides mentioned subdue unions and if they do not make independent, impartial, and objective policies and they do not defend their members’ rights, then they will lose their union-oriented feature and they convert into yellow unions. Yellow unions advocate for expedience of state, capital owners, and policy makers instead of protecting employees’ rights coming from laws. The main point of the study is to qualitatively analyze the movies in Turkish Cinema that deal with this issue. Therefore, three movies from Turkish Cinema such as Those Awakening in the Dark (1965), Blood Money (1974), and Sunny Marsh (1977) were selected and the ways that the issue of yellow unions covered in these films were put into analyses in a qualitative manner. As a result of the qualitative research conducted and in correlation with yellow (company) unionism, six in the movie named Those Awakening in the Dark (1965), nine belonging to character Hasan and thirteen different utterances (statements) unveiled by Master Bilal in Blood Money (1974), four dialogues in the movie called Sunny Marsh (1977) were found out.

Keywords: Trade Union, Unionism, Yellow Union, Industrial Relations, Strike

Giriş

Sendika, çalışanların işveren karşısında haklı çıkar ve menfaatlerinin savunulması amacıyla yine çalışanlar tarafından kurulan ‘demokratik’ aynı zamanda ‘ekonomik’ ve ‘politik’ kitle örgütleri olarak tanımlanmaktadır (Topalhan, 2015: 62, 63). Dünyada ilk sendikalar, sanayileşmeye paralel olarak kurulmuşlardır. 19. yüzyılda sanayileşmenin neden olduğu olumsuz koşullar, ortaya çıkan kötü çalışma şartları, uzun çalışma süreleri, sefalet ücreti, sosyal güvence eksikliği vb. sorunsallar sendikalaşmayı adeta zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla sendikalar, bir tercihin ötesinde zorunlulukların dayattığı bir sürecin doğal bir sonucu olarak gelişmiş ve bugünlere gelmiştir.

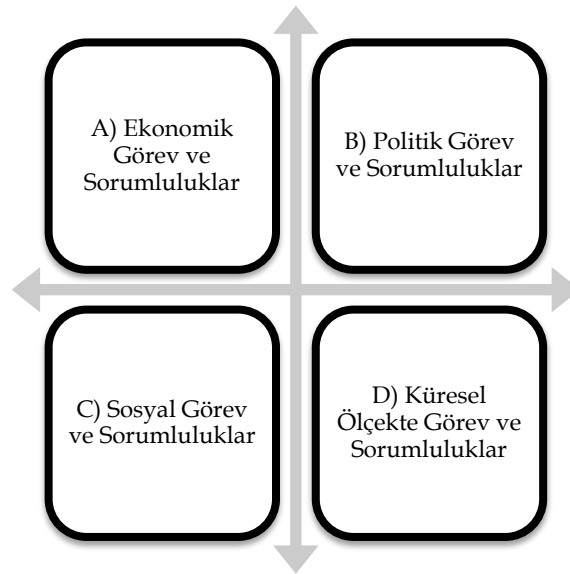
Hiçbir siyasi sistem veya rejimde sendikaların mutlak bağımsızlığından ya da tarafsızlığından söz etmek pek olası gözükme de sendikacılığın özünde “bağımsızlık” ve “tarafsızlık” yer almaktadır. Sendikalar, ancak ve ancak çalışma koşullarını çalışanlar lehine değiştirebildiği ve bu anlamda inisiyatif üretebildiği ve üstlenebildiği sürece ya da çalışma yaşamının problemleri alanlarına yönelik çözüm üretmek maksadıyla iktidar sahiplerine, sermaye tekellerine ve yasama organına baskı yapabildiği müddetçe var olma şansı bulurlar. Aksi durumda sendikalar, kitleleri harekete geçiremeyen ve organize olamayan “cılız bir ses” olarak kalacak ve varlıkları sorgulanır hale gelecektir. Bu bağlamda daha çok sosyalist (güdümlü) rejimlerde veyahut bir şekliyle sermaye sahibinin tahakkümünün oldukça baskın olduğu kapitalist sistemde varlığını devam ettiren ya da otokratik devlet anlayışıyla uyumlu bir biçimde çalışan ve faaliyet gösteren sarı sendikalar, bizatihi bu güç merkezlerinin güdümünde kalan sendikacılık anlayışına işaret etmektedir. O bakımdan sarı sendikalar, kâğıt üzerinde var olsalar dahi pratik hayatta herhangi bir aksiyon üstlenecek durumda değillerdir; çünkü “bağımlı” ve “taraflıdır”.

Çalışmada, Türk Sineması’nda sarı sendikacılık konusunun işlenme biçimi yine Türk Sineması’ndan örnekler verilmek suretiyle betimsel olarak analize tabii tutulacaktır. Bu amaçla çalışmada söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, üç temel bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, sendikacılığın ortaya çıkış felsefesi ve gelişiminden yola çıkılarak dünyada ve Türkiye’de sendikacılığın temel mantığına, tarihsel ve hukuksal arka planına değinilmiş olup, ikinci bölümde iktisadi sistemler içerisinde sarı sendikacılık konusu tartışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise Karanlıkta Uyananlar (1965), Diyet (1974) ve Güneşli Bataklık (1977) adlı somut filmler üzerinden sarı sendikacılığın beyaz perdeye yansıtılma biçimi üzerinde durulmuştur.

1. Literatür Taraması

1.1. Sendika Kavramı

Kategorik olarak işçi (i), işveren (ii) ve kamu görevlileri (iii) olmak üzere üç başlık altından incelenen sendikalar, genel itibarıyla çalışanların hak, çıkar ve menfaatlerini sermaye ve dolayısıyla güç sahibi işverene karşı korumak maksadıyla kurulan kitle örgütleri olarak tanımlanmaktadır (Tokol, 2014: 76-97). Sidney ve Beatrice Webb’e (1965) göre sendika, ücretli çalışanların çalışma koşullarını iyileştirmek ve kendi lehlerine dönüştürmek amacıyla kurulan örgütlerdir (Webb ve Webb, 1965: 1). Dankert (1948) sendikayı, toplu pazarlık ve kolektif eylem yoluyla üyelerinin sosyal ve ekonomik statülerini koruyan ve geliştiren daimî bir organizasyonel yapı şeklinde ifade etmektedir (Dankert, 1948: 1). Cole’a (1955) göre ise sendika, çalışanların günlük işleriyle ilintili olarak onların haklı çıkar ve menfaatlerini koruyan ve geliştiren ve belirli bir işkolu ya da meslekte kurulan işçi birlikleri olarak tanımlanmaktadır (Cole, 1955: 13). 2012 tarihli ve 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nda sendikanın tanımı yapılırken işçi ve işverenlere dair herhangi bir kategorik ayırım yapılmamıştır. 6356 sayılı Kanun’da “*işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar*” sendika olarak nitelendirilmektedir (2012 tarih ve 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, md. 2/ğ). Sendika, farklı ülkelerde farklı çağrışımlara neden olmaktadır. Örneğin; İngiltere, ABD, Almanya gibi bazı ülkelerde sendikalar, sadece işçi örgütlerini nitelemek maksadıyla kullanılırken Türkiye ve Fransa gibi ülkelerde ise hem işçi hem de işveren örgütlerini kastetmek düşüncesiyle ele alınmaktadır (Tokol, 2014: 76).

Şekil 1: Sendikaların Müşterek Görev ve Sorumlulukları

Kaynak: Sinha, Sinha, ve Shekhar, 2009: 15.

Her bir ülkenin siyasi ve iktisadi kurum ve kurallarının içerisinde faaliyet gösteren örgütler olarak sendikaların temel özellikleri, örgütlenmeye dair geliştirdikleri stratejileri ve hatta amaçları buldukları ülkenin kendine özgü tarihi geçmişini yansıtmaktadır. Dolayısıyla her bir ülkenin iktisadi yapısı, politik geçmişi, siyasi kültürü ve ideolojik çizgisi birbirinden farklı olduğu için sendikaların da bahse konu bu çeşitlilikten etkilenmemesi düşünülemez (Phelan, 2007: 12). Ve/fakat lokal ya da küresel ölçekte faaliyet gösteren her bir sendikanın yer aldığı menşei ülkelere bakılmaksızın ortak ekonomik, politik, sosyal ve uluslararası faaliyetlerinin ve görevlerinin de bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Ülkeler ve sendikalar farklılaşsa dahi bahse konu bu müşterek faaliyetler değişmemekte ve kalıcılığını korumaktadır. Sendikaların ortak ekonomik faaliyetleri (a) arasında toplu pazarlık, grev, boykot, gösteri gibi birtakım yöntemler kullanarak işveren üzerinde ekonomik düzlemde baskı kurmak yer almaktadır. Politik (b) düzlemde ise sendikalar; çalışanları siyasi olarak eğitmek, siyasi partiler kurmak ya da kurdurmak suretiyle siyasi gücü ve etkinliği ele geçirmek ya da işçi sınıfına sempatik bakan siyasi parti aday/adaylarını desteklemek, yasama organını etkilemek amacıyla lobi faaliyetlerine devam etmek, tavsiye niteliğinde kararlar alan kurum ve kuruluşlarda çalışanları temsil etmek ve bu kuruluşların faaliyetlerine katılmak, çalışanlar arasında devrimciliği ve militanlığı sürekli tahkim etmek, işçi sınıfının çıkarları aleyhine çıkartılan hükümet kararlarını ve önlemlerini protesto etmek şeklinde farklı görevler üstlenmektedir. Sendikaların sosyal (c) faaliyetleri ise çalışanların eğitim planlarını başlatmak ve geliştirmek, refahı ve karşılıklı sigorta gibi rekreasyonel faaliyetleri organize etmek, grev ve ekonomik kriz dönemlerinde çalışanlarına maddi ve maddi olmayan birtakım yardımlar yapmak, kooperatifler kurmak ve yönetmek, çalışanların barınma imkânlarını geliştirmek, toplum hizmeti şeklinde gerçekleşen sosyal sorumluluk projelerine katılmak, kültürel faaliyetler organize etmek, sosyal refah programları gibi hükümet merkezli kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak şeklinde sıralanabilir. Uluslararası Çalışma Örgütü içerisinde işçi sınıfını temsil etmek ve bu örgütün küresel faaliyetlerinin bir parçası olmak, işçi sınıfı arasında birlik ve beraberlik oluşturmak amacıyla Dünya Sendikalar Federasyonu, Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu, Uluslararası Sendika Sekreteriyaları arasındaki işbirliklerini güçlendirmek, ihtiyaç halinde diğer ülke çalışanlarına maddi ve maddi olmayan yardımlarda bulunmak ise sendikaların küresel ölçekli (d) görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır (Sinha, Sinha, ve Shekhar, 2009: 15).

1.1.1. Dünyada Sendikacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Hiç şüphesiz, sendikalar, dünya tarihini değiştiren sanayileşmenin iş piyasalarında meydana getirdiği köklü değişime bir ‘tepki’ olarak doğmuşlardır. Nitekim sanayileşme, çalışma düzeni ve sistematliğini temelinden değiştirerek çalışanlar için modern köle pazarlarının kuruluşuna öncülük etmiştir. Ayrıca Fransız Devrimi’nin neden olduğu ve “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler. Dünya kendi kendine yürür.” şeklinde özetlenebilecek “liberal devlet” anlayışı iktisadi anlamda liberalizmi beraberinde getirerek, devlet müdahalesinin olmadığı yeni ekonomik düzenin temellerinin atılmasına zemin hazırlamıştır (Mahiroğulları, 2013: 5, 6). O açıdan sendika bir kavram olarak, ilk defa sanayileşmeye kaynaklık eden İngiltere’de “bir şehir veya bölgede işçilerin genel çıkarlarını korumak için kalfalar arasında kurulup, geliştirilen dostluk örgütlerinin ortak eylemlerini anlatmak amacıyla kullanılmıştır.” Aradan geçen zaman içerisinde işçilerin meslek örgütleri “sendika odalarına”

dönüşmüş olup; sendikalar, bugünkü anlamını ise ancak 1839 yılında kazanabilmiştir (Tokol, 2014: 76).

18. yüzyılın sonlarına doğru, işçiler insanca çalışma hakkı elde etmek ve Sanayi Devrimi'nin getirmiş olduğu kötü çalışma koşullarına ve uzun çalışma sürelerine kolektif bir tepki göstermek amacıyla küresel ölçekte ilk örgütlenme girişimlerini gerçekleştirmiş ancak İngiltere'de 1799 ve 1800'de çıkarılan 'Birleşme Yasası', Fransa'da 1701 yılında yürürlüğe sokulan 'Chapelier Yasası' ve Almanya'da 1845'te çıkartılan 'Meslekler Nizamnamesi' ile koalisyon yasakları getirilmiş ve böylece örgütlenme girişimleri engellenmeye çalışılmıştır (Mahiroğulları, 2013: 7). Örgütlenme girişimleri engellenen işçi sınıfı meslek ve dayanışma sandıkları kurmuş ve bu yardım sandıkları sayesinde sosyo-ekonomik anlamda iyileşmeler sağlanmış ve/fakat uzun yıllar örgütlenme ve sendikacılık konusunda somut bir ilerleme gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle işçiler uzun süre işverenler tarafından sefalet ücreti karşılığında çalışmaya mecbur bırakılmışlardır. Alman edebiyatçı Gerhart Hauptmann'ın ifadesiyle "Bıçak kemiğe dayanmış", Lyonlu ipek işçilerinin "Ya çalışarak yaşamak! Ya da mücadele ederek ölmek!" şeklindeki sloganından da anlaşıldığı kadarıyla işçiler için örgütlenme dışında başka bir seçenek kalmamıştır (Mouriaux, 1992: 13'den alıntılan Mahiroğulları, 2013: 7). Çalışma yaşamında kendini iyiden iyiye hissettiren kötü çalışma koşulları, uzun çalışma süreleri ve düşük ücret düzeyleri işçi tarafında 'sınıf bilincinin' oluşmasına katkı sağlamış ve Avrupa'da geniş ölçekli grevler yapılmış (Uçkan ve Kağnıcıoğlu 2008: 94), hatta 1830 ve 1848 tarihinde meydana gelen iki ayaklanma ile Fransa ve Almanya özelinde çok sayıda işçi hak arama mücadelesini sürdürmenin bedelini canları ile ödemek durumunda kalmışlardır. Bu olay sonrası piyasa ekonomisi ve liberal ekonomik düzenin temsilcileri çalışma hayatını yasalarla düzenlemek ve çalışanlara sendika haklarını vermek durumunda kalmışlardır. O nedenle Sanayi Devrimi sonrası koalisyon yasaklarını kaldıran ilk ülke İngiltere olmuştur. İngiltere'de sendika hakkı 1824'te, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1842'de, Almanya'da ise 1869'da verilmiştir. Örgütlenme hakkının en geç verildiği ülkelerden birisi olan Fransa'da ise 1864 yılında çıkan Kanun ile koalisyon yasakları kaldırılmış ancak 1884 yılında yürürlüğe giren Waldeck Rousseau Kanunu ile işçiler sendikal anlamdaki haklarını elde edebilmişlerdir. Örgütlenme hakkını en geç tanıyan ülke kategorisi içerisinde yer alan İtalya'da ise bu haklar 1899 yılında çalışanlara verilmiştir. O bakımdan Batı'da ve Kıta Avrupası'nda sendikal hakların işçi sınıfının canı pahasına ve uzun yıllar gerçekleştirdiği mücadeleler neticesinde elde ettiği mutlak surette vurgulanmalıdır (Mahiroğulları, 2013: 7, 8).

Koalisyon yasaklarının kaldırılmasının ve sendikaların hukuki örgütler olarak tanınmasının ardından işçiler öncelikle "meslek" sendikalarını sonrasında ise "işkolu" sendikalarını kurmuşlardır. 19. yüzyılın sonlarına doğru federasyon ve konfederasyon düzeyinde üst örgütlenmeler kurulmaya başlamış ve örgütlenme anlayışı hız kazanmıştır. Bu bağlamda İngiltere'de 'Sendikalar Kongresi' (TUC), İtalya'da 'İtalyan Genel İş Federasyonu' (CGIL), Almanya'da 'Alman Sendikalar Birliği' (DGB), Amerika Birleşik Devletleri'nde 'Amerikan İşçi Federasyonu' (AFL), Fransa'da ise 'Genel İş Federasyonu' gibi üst örgütlenmeler ortaya çıkmıştır (Mahiroğulları, 2013: 8). 20. yüzyılın ilk çeyreğine doğru sendikacılıkta yeni gelişmeler yaşanmış olup, özellikle toplu pazarlık hakkının elde edilmesi sendikacılığa ayrı bir dinamizm kazandırmıştır. Ayrıca 1929 Ekonomik Krizi'nin ortaya çıkardığı iktisadi yıkımı minimize etmeye ve toplam talebi arttırmaya dönük olarak Amerika'da devlet müdahalesini savunan Keynezyen ekonomi politikalarının ve "New Deal" anlayışının uygulamaya geçmesi ile birlikte 1973 tarihli Petrol Krizine kadar devam edecek olan sendikacılığın altın çağı başlamıştır (Mahiroğulları, 2013: 9). Ancak 1980'li yıllardan sonra neoliberalizm ve küreselleşmeye bağlı olarak gelişen standart dışı çalışma biçimindeki artış nedeniyle sendikaların etkinliklerinde ve toplu pazarlık kapsamına giren çalışan sayısında önemli ölçüde gerilemeler gözlenmiş, güvencesiz çalışmaya bağlı olarak çalışan yoksulluğunda bir hayli artışlar meydana gelmiş, sendika üyeliklerinde ve sendika yoğunluklarında kayda değer azalmalar gerçekleşmiştir. Özelleştirmeler, toplu pazarlığın düzeyinin ulusal ya da işkolundan işletme ya da işyerine kayması olarak ifade edilen âdem-i merkezileşme ve esnek çalışma pratikleri işçi sınıfını işveren karşısında iyiden iyiye savunmasız hale getirmiştir. Küreselleşmenin ve neoliberalizmin yıkıcı etkisine rağmen sendikalar, tüm dünya genelinde bugün dahi varlıklarını sürdürmeye çalışmakta ve çalışanların çıkar ve menfaatlerini işverene karşı savunmaya devam etmektedir (Tokol, 2014: 76).

1.1.2. Türkiye'de Sendikacılık ve Hukuki Altyapısı

Cumhuriyet öncesi dönemde Türkiye'de, Batı'nın aksine kitlesel bir işçi sınıfı oluşmamasına rağmen doktrinde Türk sendikacılığının gelişimi Cumhuriyet öncesi (i) ve sonrası (ii) olmak üzere iki başlık halinde incelenmektedir. Her ne kadar bugünkü anlamıyla kurumsal bir işçi örgütüne rastlanmasa da sanayileşmeyi ve dolayısıyla Türk sendikacılığını sadece Cumhuriyet sonrası dönemle izah etmek, bütünü parçalarını anlamak adına eksik bir adım olarak nitelendirilmektedir. O nedenle, sendikacılığı Cumhuriyet öncesi ve sonrası biçiminde bütüncül bir bakış açısıyla ele almak daha doğru bir tercih olacaktır. Farklı kaynaklarda birçok farklı sınıflandırma mevcut olmakla birlikte bu çalışmada, Cumhuriyet öncesi dönemde sendikal faaliyetler; Ahilik Teşkilatları (i), Lonca Sistemi (ii), sosyalizm ve sosyalizm eksenli oluşumlar (iii), Osmanlı Amele

Cemiyeti (iv), Tatil-i Eşgal Kanunu (v) başlıkları altında incelenirken; Cumhuriyet sonrası dönem ise 1923-1946 (i), 1946-1960 (ii), 1960-1980 (iii), 1980 ve sonrası (iv) dönem şeklinde dört farklı kategoride ele alınmıştır (Mahiroğulları, 2011: 141-247; Tokol, 2014: 87-97; Yüksel, 2014: 52-59; Balcı, 2020: 94-109; Hekimler, Kağnıcıoğlu ve Çelik, 2014: 161-172).

Cumhuriyet öncesi dönemde, Ahilik ve lonca teşkilatları gerek esnaflar gerekse çalışanlar arasında bir dayanışma ortaya koyması nedeniyle sendika benzeri oluşumlar şeklinde değerlendirilmektedir. Özellikle Ahi teşkilatları tarafından sosyal risklerin tazmini amacıyla kurulan “teavün sandıkları” bahse konu bu örgütlenmeleri sendikalara yaklaştırmaktadır (Ören, 2011: 132, 133). Kapitalizme tepki olarak doğan ve kumanda ekonomisini savunan sosyalist akım da Cumhuriyet öncesi dönemde Osmanlı coğrafyasında bu değerler ekseninde hareket eden sendikaların veya sendika benzeri yapıların temerküz etmesine olanak sağlamıştır. Çalışma yaşamına ilişkin sorunların ancak işçi sınıfının örgütlenmesiyle çözümlenebileceğini savunan sosyalist öğretisi, Ameleperver Cemiyeti (1871), (Yüksel, 2014: 57) Osmanlı Amele Cemiyeti (1894), Terakki Sanayi Cemiyeti, Osmanlı Sanatkarlar Cemiyeti (1910), Terzi Amelesi İttihat Cemiyeti (1911), Beynelmille İşçiler İttihadı (1920),¹ İstanbul Umum Amele Birliği (1922)² vb. sendikal oluşumların kuruluşuna zemin hazırlamıştır (Mahiroğulları, 2011: 141-146). Diğer taraftan, 1936 yılına kadar yürürlükte kalan ve II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında ve 1909 yılında çıkartılan Tatil-i Eşgal Kanun’u (Ökçün, 1932: xi) ile İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Osmanlı coğrafyasındaki tüm grevler yasaklanmış ve sendikal faaliyetler tamamen askıya alınmıştır. Yine Kanun’un 8. maddesine göre kurulu bulunan sendikaların tümü feshedilmişlerdir (Doğan, 2012: 282).

Daha önce de ifade edildiği üzere, Cumhuriyet sonrası dönemde Türk sendikacılığı 1923-1946 (i), 1946-1960 (ii), 1960-1980 (iii), 1980 ve sonrası olmak üzere dört başlık altında ele alınmaktadır (Tokol, 2014: 87-97; Yüksel, 2014: 52-59; Hekimler, Kağnıcıoğlu ve Çelik, 2014: 161-172; Mahiroğulları, 2011: 141-247). 1924 Anayasasının Türk vatandaşlarına toplanma ve dernek kurma özgürlüğünü tanıması (1924 AY, md. 70), 1926 yılı itibarıyla yasal olarak kabul edilen Türk Medeni Kanunu’nun dernek kuruluşunu “serbestiyet” ilkesine göre yeniden tanımlaması (Hekimler, Kağnıcıoğlu ve Çelik, 2014: 161), 1926 yılında yürürlüğe giren 818 sayılı Borçlar Kanunu’nda toplu iş ilişkilerine yönelik *umumi mukavelenin* düzenlenmesi (1926 tarih ve 818 sayılı Borçlar Kanunu, md. 316 ve md. 317), 1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu’nda “sınıf esasına dayalı cemiyet kurulamayacağı” biçimindeki madde (Mahiroğulları, 2011: 150, 151) 1923-1946 döneminde Türk sendikacılığına damga vuran temel gelişmeler arasında değerlendirilmektedir. Sendikacılık bağlamında 1946-1960 döneminin en temel özelliği 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu’nda 1946 yılı itibarıyla yapılan değişiklik ile “*Sınıf esasına dayalı cemiyet kurulamaz.*” hükmünün kaldırılması (Mahiroğulları, 2011: 151) ve 1947 tarihli ve 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun’un çıkarılmasıdır. Kanunla, sendikacılıkta yasaklama ya da sınırlama yerine düzenleme yoluna gidilmiştir. İşçi sendikası ve işveren sendikası şeklinde ayırım yapılmamış ve her iki sendikacılık türüne ilişkin düzenlemeler de tek bir kanun çatısı altında toplanmıştır (1947 tarihli ve 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun, md. 1). Yine bu dönemde, 1952 tarihinde Türkiye’nin ilk işçi konfederasyonu olan TÜRK-İŞ kurulmuştur (Hekimler, Kağnıcıoğlu ve Çelik, 2014: 165). 1960-1980 döneminin sendikacılıkla ilgili en temel gelişmesi ise hiç kuşkusuz 1963 tarih ve 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile yine aynı tarih ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu’nun çıkarılmasıdır. Ayrıca bu dönemde, 1967 yılı itibarıyla Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), 1970 yılında Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK), 1976’da ise Hak-İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ) kurulmuştur (Hekimler, Kağnıcıoğlu ve Çelik, 2014: 165-168). 1980 sonrası dönemde neoliberalizm ve küreselleşme ile birlikte sendikaların etkinlikleri azalmasına rağmen 1983 tarih ve 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 1983 tarih ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunları çıkarılmıştır. Ayrıca bu dönemde, 2001 tarihli ve 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu çıkartılmış olup, Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde kamu görevlilerine ilk defa sendika kurma, sendikaya üye olma ve sendikal faaliyetlere katılma hakkı tanınmıştır. 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumla 4688 kapsamında Kamu Görevlilerine tanınan sendikalaşma hakkı genişletilmiş ve kamu görevlilerine toplu pazarlık yapma ve toplu iş sözleşmesi akdetme hakkı da verilmiştir. 2012 tarihinde ise günümüzde halen yürürlükte olan 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu çıkartılarak sendika ve toplu pazarlık kanunları yine tek bir çatı altında toplanmıştır (Hekimler,

¹ Beynelmille İşçiler İttihadı (1920) Marksist eğilimli bir üst örgüt olarak 1920 yılında İstanbul’da kurulmuş federatif nitelikli bir işçi örgütlenmesidir. Birliğin çatısı altında Beynelmille Bira İşçileri İttihadı, Beynelmille Deniz İşçileri İttihadı, Beynelmille Marangoz İşçileri İttihadı bulunmaktadır. Yaklaşık olarak 4.000 üyesi bulunan Birlik üyelerinin büyük bir kısmını azınlık kimliğine sahip işçiler oluştururken, üyelerin 1.000’i de Türklerden meydana gelmektedir (Mahiroğulları, 2011: 143).

² İstanbul Umum Amele Birliği (1922), İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923) düzenlenmeden önce “Milli Türk Ticaret Birliği’nin” öncülüğüyle ve 50 işçinin çabasıyla 20 Aralık 1922 tarihinde İstanbul’da kurulmuştur. Birliğin ilk genel başkanı ise Türk Çalışma Cemiyeti Azası Mehmet Nurettin Bey’dir (Mahiroğulları, 2011: 144).

Kağnıcıoğlu ve Çelik, 2014: 169-173).

1.2.Sendikacılıktan Maksat: Toplu Pazarlık, Grev ya da Grev Dışı Yollar ile Çalışma Koşullarını Çalışanlar Lehine Değiştirmek

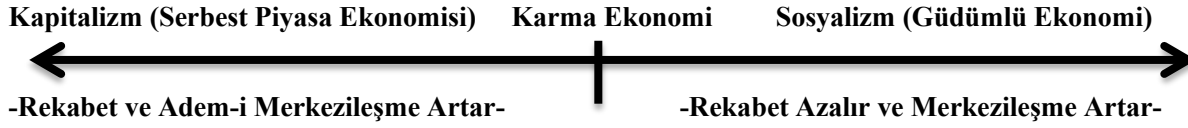
Sendikacılığın esas amacı, toplu pazarlık yetkisi almak suretiyle işverenle toplu pazarlık masasına oturarak işverenin yetkilerini kısıtlamak ve çalışma koşullarını işçi lehine değiştirecek bir toplu iş sözleşmesini akdetmektir. Bu yönüyle Zaim'e (1997) göre toplu pazarlık, *“işveren ile sendika mümessilleri arasında istihdamın müddeti ile şartları, özellikle ücret, iş müddeti ve çalışma şartları hususunda bir antlaşmaya varmak gayesiyle yapılan bir seri müzakere ve bu müzakereler sonunda taraflarca kabul edilen prensip ve şartların tatbikini ihtiva eden müessesevi ve dinamik bir vetire (süreç)”* (Zaim, 1997: 313) iken 6356'ya göre toplu iş sözleşmesi ise *“iş sözleşmesinin yapılması, içeriği ve sona ermesine ilişkin hususları düzenlemek üzere işçi sendikası ile işveren sendikası veya sendika üyesi olmayan işveren arasında yapılan sözleşmeyi”* nitelemek için kullanılan bir terimdir (2012 tarih ve 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, md. 2/h). O bakımdan toplu pazarlık, işçi ve işveren taraflarının çalışma ilişkilerine yönelik olarak gerçekleştirdikleri müzakerelerin tümünü kapsamakta iken toplu iş sözleşmesi ise tarafların antlaşma sağlaması durumunda imzaladıkları kolektif bir iş sözleşmesi biçimidir. Kısacası toplu pazarlık bir süreç, toplu iş sözleşmesi ise bahse konu sürecin çıktısıdır. Toplu pazarlık vasıtasıyla işçi ve işveren tarafları arasında anlaşmanın sağlanamaması ya da olası bir uyuşmazlığın ortaya çıkması durumunda sendikalar öncelikle uzlaştırma, arabulucu ya da yüksek hakem (tahkim) gibi barışçıl çözüm yöntemlerini denemek sonrasında ise grev veya lokavt şeklinde sıralanabilecek mücadeleci çözüm yollarına başvurmak durumunda kalmaktadırlar (Topalhan, 2015: 167-202). İlâveten sendikalar, çalışma koşullarını kendi lehlerine değiştirmek ve işverenin çalışma ilişkilerinde gücünü kısıtlamak amacıyla grev dışı eylemler de gerçekleştirebilmektedirler. Bu eylemler, “mali zarar veren eylemler” (a), “işyerini sahiplenme” (b), “işverene yönelik” (c), “kamuoyuna yönelik” (d), “işçinin kendisine dönük eylemler” (e) ve “siyasi partilere yönelik” (f) olmak üzere altı başlık altında toplanabilir. Mali zarar veren eylemler, üretimi ya da satışı durdurma, işi yavaşlatma ya da bırakma; işyerini sahiplenme ise toplu yürüyüş, oturma eylemi, işyerini terk etmeme veya işgal biçiminde olabilmektedir. İşverene yönelik eylemler içerisinde gösteri, yürüyüş vs. yer alırken basın açıklaması, miting, protesto ve suç duyurusunda bulunma kamuoyuna yönelik eylemlerin esasını oluşturmaktadır. İşçinin kendisine yönelik eylemlerin kapsamını ölüm orucu, açlık grevi ve intihar girişimleri çizerken, siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatlarına yürüyüş siyasi partilere dönük eylemlerin temeli niteliğindedir (Çetik ve Akkaya, 1999: 194). Dolayısıyla gerek toplu pazarlık gerek grev ya da grev dışı yöntem ve usullerle sendikalar, bir taraftan çalışanların çıkar ve menfaatlerini işverene karşı korurken öte yandan çalışma koşullarını çalışanlar lehine değiştirmeyi amaçlamaktadır.

2.Sarı Sendikacılık ve Temel Özellikleri

Sarı sendikacılık, işveren güdümünde hareket eden ve sendikacılık faaliyetleri boyutuyla işveren lehine tavır alan sendikacılık anlayışını ifade etmektedir (Bayraktar, 2006: 214). En alt kademedeki çalışanlarından en üst kademedeki yöneticilerine varana kadar işveren yanlısı; sermaye, siyaset ya da devletle bir biçimde ilişkili veya bağlantılı, bahse konu bu üç kesimin çıkarlarını üyelerinin çıkarlarının üstünde tutan, üyelerinin sorunlarıyla ilgilenmekten ziyade; onlarla arasına mesafe koyan ya da onların sorunlarıyla “ilgileniyormuş gibi yapan” sahte sendikacılık anlayışıdır (Yılmaz, 2015: 110, 114). Sarı sendikacılık, bir nevi çalışanları sendikasızlaştırma ya da sendikalaşmadan uzak tutma çabalarının sonucu olarak gelişmiştir (Jacoby, 1989: 19). Bu sendikacılık anlayışının özünde sendikalara yönelik dışarıdan ve doğrudan bir müdahale söz konusudur ki bu durum sendikaların asıl görevini yerine getirmesini engellemekte, bağımsızlıklarına ve tarafsızlıklarına gölge düşürmektedir (Fields ve Thacker, 1992: 439). Bağımsızlığın ve tarafsızlığın olmadığı ayrıca sendikaların özgürce hareket edemedikleri bu tarz yapılarda sendikalar ‘göstermelik’ faaliyetlerde bulunan ve örgütlenmeyi özünden kopartarak “de facto” hale getiren unsurlara dönüşmektedir. Dolayısıyla bu durum mevcut çalışanları sendikalardan uzaklaştırmakta, iş piyasasında sendika üyeliklerinin ve yoğunluklarının azalmasına sebep olarak sendikalar ile çalışanlar arasına kalın duvarların örülmesine zemin hazırlamakta ve sendikaların çalışma yaşamında gerçekten bir şeyleri değiştirebileceklerine yönelik izlenimi tamamıyla yok etmektedir (Gullett ve Whisenhunt, 1984: 82). Özgürlük ve tarafsızlıktan yoksun sarı sendikalarda işçi lehine kararlar alınabilmesi amacıyla istenilen düzeyde lobi çalışması yapılmamakta, bu doğrultuda yasama organı ya da işletme yönetimi üzerinde gerektiği kadar baskı kurulamamakta ve işveren karşısında caydırıcı bir güç olarak hareket edilememektedir. O nedenle sarı sendikacılığın egemen olduğu siyasi ve iktisadi bir sistemde sendikaların asıl görevlerini icra etmeleri ve çalışanlar lehine hareket etmeleri olası değildir (Seager, 1923: 6, 7). Tüm bu açıklamalardan yola çıkarak sarı sendikacılığın bizatihi örgütlenmeyi baltalayan ve özellikle sermaye sahipleri, işverenler ya da devlet otoritesi gibi kesimlerce çalışma hayatında kolektif düşünce anlayışının etkisini azaltan bir mekanizma olarak kasıtlı bir biçimde kullanıldığı kanısına ulaşmak pekâlâ mümkündür (Cooper ve Patmore, 2009: 1). Çalışmada sarı sendikacılık; sosyalizm, kapitalizm ve karma ekonomik model

şeklinde gruplandırılan iktisadi sistemler içerisinde analiz edilecek, sosyalist rejimlerde devlet güdümünde sürekli kumanda edilen ve yönlendirilen; kapitalist sistemlerde sermayenin tekelinde tutulan, karma ekonomik rejimlerde ise bir biçimde siyasetin ilgi alanına giren veya iktidar sahipleri tarafından manipüle edilen bir araç olarak değerlendirilecektir.

Şekil 2: Ekonomik Sistemler ve Genel Özellikleri

Kaynak: Eğilmez, 2019: 108.

3. İktisadi Sistemler ve Sarı Sendikacılık

İktisadi sistemler temelde sosyalizm, liberal kapitalist düzen ve karma ekonomik model olarak üç grupta ele alınmaktadır. Adı geçen tüm bu rejimlerin sosyal, iktisadi ve politik sorunlara bakış açıları birbirlerinden tamamen farklıdır ve bu durumun doğal bir sonucu olarak da bu sorunlara yönelik çözüm önerileri de birbirlerinden farklılıklar arz etmektedir (Dinler, 2018: 18). Her bir rejimin öncelikleri ve hassasiyetleri, iş piyasalarını da toplumsal güç odaklarının (devlet, sermaye, siyaset) müdahalelerine açık hale getirmekte ve ne yazık ki, sendikacılığı da doğal mecrasından çıkartarak bu merkezlerin güdümüne sokmaktadır. Sosyalist rejimlerde sendikaların, devletin güdümüne girme ihtimali söz konusuysen, kapitalist sistemlerde ise sermayenin araçları haline gelme olasılıkları oldukça yüksektir. Diğer taraftan karma ekonomik modelin uygulandığı karma rejimlerde ise sendikalar, siyaset kurumunun aparatı gibi hareket ederek bağımsızlık ve tarafsızlıklarını kaybedebilir ve dolayısıyla sarı sendikalara dönüşebilir. Şimdi, tüm bu rejimlerin sarı sendikaya neden oluş biçimleri üzerinde duralım.

3.1. Sosyalist Rejimlerde Sarı Sendikacılık (Devlet Güdümünde Sendikacılık): Sosyalizm; emek, sermaye, doğal kaynaklar biçiminde sıralanan üretim araçlarının (faktörlerinin) mülkiyetinin kamuya ait olması gerektiğini savunan ve bahse konu bu araçların kârdan ziyade ‘sosyal fayda’ amacı güdümlenerek işletilmesine dayanan siyasi ve iktisadi sisteme denir (Eğilmez, 2019: 107). Kapitalizmle taban tabana zıt özelliklere haiz ve kapitalizme karşıt bir hareket olarak ortaya çıkan sosyalizm; ulusal ve merkezi planlamaya, toplumsal mülkiyete, piyasanın öngörülemezliği ve belirsizliği yerine bireysel ihtiyaçlara dayalı yeni bir iktisadi, siyasi ve sosyal sistem olarak tanımlanmaktadır. Sosyalizmin temel amacı eşitsizlikleri ortadan kaldırmak, refahı toplumun tüm kesimlerine yaymak, özgürlükleri artırarak yabancılaşmaya ve emek sömürüsüne son vermektir (Burczak, 2006: 1). Kapitalist endüstriyel toplumun temel değerlerine karşı bir anti-tez olarak gelişen sosyalizm, adil ve katılımcı bir sosyal düzen vadedmekte ve sermayenin tekelindeki dünyayı değiştirme ve dönüştürme amacı taşımaktadır (Dimou, 2009: 1).

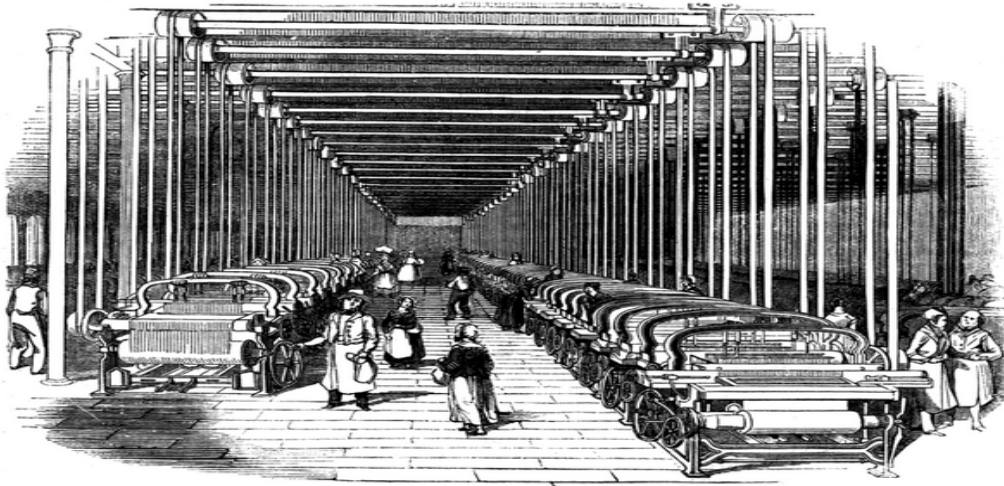
Peki sosyalizm idealize edilen bu hedeflere ve amaçlara yaklaşabilmiştir ya da tam manasıyla ulaşabilmiş midir? Yoksa kendi içerisinde ve varlığını borçlu olduğu ülkenin güdümünde politik ve ekonomik yeni bir dünya düzeni mi yaratmıştır? Elbette sosyalizmin işçi hareketinin ortaya çıkışı ve kapitalizmin sömürü düzenini engellemek maksadıyla yaptıkları görmezden gelinemez. Ancak sistem kendi içerisinde yeni politik ve iktisadi bir ‘tekel’ oluşturmayı ve siyasi ve iktisadi sistemi tamamen kendi güdümüne almayı da ihmal etmemiştir. Dolayısıyla kapitalizmin hegemonik ve yayılmacı felsefesine karşıt bir hareket olarak kendini gösteren sosyalizm, esasında kendi hegemonik, yayılmacı ve dayatmacı felsefesini yaratmış ve küresel ölçekte bu ideolojiyi dikte eden bir aparata dönüşmüştür. Sosyalist sistem, bir taraftan dünyada ekonomik ve politik gündemini tahkim ederken diğer taraftan da kendisine bu ideolojiyi uygulayabilecek yeni partnerler bulmuştur. Hatta sistem, kendi içerisinde kapitalizmi dahi “devlet kapitalizmi”³ olarak tanımlamış ve kavramlarla oynama hastalığından bir türlü kendisini kurtaramayarak aslında kapitalizm ve sosyalizm çatışmasına yenildiğini örtülü de olsa itiraf etmiştir (Alami ve Dixon, 2020: 1, 2).

Devletin yani kamunun başta piyasalar olmak üzere, herkese ve her şeye sahip olması, hükmetmesi ve/veya müdahale etmesi

³ Devlet kapitalizmi, daha çok sosyalist orijine haiz ülkelerin bir biçimde kapitalizmin kural ve kaidelerini sosyalist sisteme entegre etme çabalarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Aslında bahse konu bu ülkeler, bir nevi kapitalizmin galibiyetini örtülü de olsa kabul etmiş ve bu sistemi kendi ülkeleri içerisinde uygulamaya başlamış ancak bunu kavramsal olarak sosyalist sistemle harmanlayarak/perdeleyerek yapmayı tercih etmişlerdir. Burada hür teşebbüsü savunan kapitalizmi dahi sosyalist ideolojinin etkili aparatı, mutlak ve yegâne güç konumunda bulunan “devlet” uygular mesajı verilmektedir. Dolayısıyla sosyalist doktrin içerisinde bir taraftan kavramlarla oynanırken diğer taraftan “devlet” sürekli kutsanmakta, tanrılaştırılmakta ve yegâne karar alıcı mercii “devlet” olduğu sürekli ifade edilmektedir. Bir anlamda sosyalistler ve dolayısıyla doğu bloku, piyasa ekonomisi karşısındaki yenilgilerini kabul ederken dahi kuyruğu dik tutma çabasıyla asla vazgeçmemektedir. Devlet kapitalizmi ile ilgili ayrıca bkz. Åslund, 2019: 97-131; Josephson, 2016: 376-413; King, 2010: 149-72; Buhle, 1990; Huang, 2012: 587-590; Wolpin, 1980: 281-295; Gustafson, 2012: 231-271.

düşüncesi sosyalizmin temel felsefesini oluşturmaktadır. Hukuk sisteminin dahi göstermelik olduğu bu rejimde, devletin ve devleti yönetenlerin yetkileri sınırsızdır, kısıtlanamaz. Devlet aygıtı hukuk sisteminin üstündedir ve hukuk düzeni müdahaleye ve talimata açıktır. Devletin sürdürülebilirliği adına Anayasaca teminat altına alınan temel insan hak ve hürriyetleri askıya alınabilir, tamamen ortadan kaldırılabilir veya konjonktüre göre tehir edilebilir. Uluslararası sözleşmeler, anayasa, yasa, tüzük, yönetmelik şeklinde yazılı bir hukuk vardır, ancak uygulanmaz veya devleti yöneten siyasi erkin çıkarlarıyla ‘uyumlu’ olarak uygulanır. Bu sistemde özel bütçeli ve sermayeli işletmelere yer olmadığından her şey devletin tekelindedir. Dolayısıyla devlet, doğrudan “kartel” haline gelmiştir ve canı ne zaman isterse özel mülkiyete dahi el koyabilir. Çalışanlar, kamu idarelerinde istihdam edilen memurlar, fabrikalar, medya, basın yayın kuruluşları, entellektüel ya da elit sınıf vs. kısacası herkes devletin mülküdür ve devlet, dilediği gibi tasarruf yapar. Hatta bu sistemde, sendikalar dahi devletin malıdır ve kamuya aykırı hareket edemez. Tüm kurum ve kişilerin olduğu gibi sendikaların da devletin “yan” kuruluşu haline getirilmesi sarı sendikacılık riskinin doğmasına neden olur. Bu düzende sendikaların nihai amacı, tüm güç odaklarına karşı çalışanların çıkarlarını savunmak değil; kitleleri kontrol altında tutarak onları kumanda ekonomisinin parçaları ya da aparatları haline getirmektir. Bu nedenle, sosyalist düzende sendikalar; bilerek, isteyerek ve kasten sendikacılık fonksiyonları yerine getirmezler zira sistem böylesine bir sendikacılık faaliyetine izin vermez (Weingast, 1977: 1-181).

Şekil 3: 19. Yüzyıl Sanayi Kapitalizminin Sembolü Niteliğindeki Dokuma Tezgâhları

Kaynak: Fulcher, 2015: 5.

3.2. Kapitalist Sistemlerde Sarı Sendikacılık (Sermaye Güdümünde Sendikacılık): İktisadi sistemlerden ikincisi olan kapitalizm ise “bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler” ilkesine dayalı serbest piyasa ekonomisinin kural ve kaidelerini tatbik etmeye çalışan ve ekonomiye dışarıdan herhangi bir müdahaleyi kabul etmeyen, ekonomide “gizli elin” varlığına her daim inanan, otonom özelliklere haiz politik ve ekonomik bir düzlemi ifade etmektedir (Eğilmez, 2019: 105, 106). Daha fazla para kazanmak düşüncesiyle yatırıma dönüştürülen para anlamına gelen ve sermaye kelimesinden türeyen kapitalizm, birtakım riskleri de dikkate alarak belirli sektörlerle ya da işkollarına uzun vadeli yatırımlar yapan ve bu açıdan kâr maksimizasyonu ilkesi ile hareket eden iktisadi bir sistem olarak da tanımlanabilir. Kapitalist sistemde, hiç şüphesiz, kâr artışı sermayedarların emek yoğun ve sermaye yoğun yatırımlarıyla doğru orantılıdır (Fulcher, 2015: 2, 13). Dolayısıyla kapitalizmin, “sermaye birikimi, rekabet ve ücret geliri” olmak üzere temel olarak üç unsur tarafından karakterize edildiği iddia edilebilir. Sermaye birikiminin gerçekleşmesi yapılan ve yapılacak olan yatırımlara bağlı olarak işletmelerin sürekli olarak birbirleriyle rekabet etmeleri ise sermaye kesimi için büyük bir tehdit niteliği taşımaktadır. Kapitalist sistemin üçüncü sacayağını oluşturan ücretli kesimler ise sermayeleri olmaması nedeniyle sürekli olarak sermaye sahiplerine bağımlı bir şekilde çalışmak zorunda kalan kişi ve kesimleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Boltanski ve Chiapello, 2005: 162).

Kapitalizm, sermaye çevrelerinin yani işverenin piyasalarda hâkim olduğu başka bir hegemonik düzen anlamına gelmektedir. Sermayenin piyasalarda etkin olmasını sağlayan temel araç, “para” ve onun sağladığı mutlak ve sınırsız güçtür. Bu sistemde sermayedar, sahibi olduğu para ile her şeyi ve herkesi kontrol edebileceğini ve uhdesine alarak yönlendirebileceğini varsayar. İşte bu durum, kapitalist sistemde sendikaların sarı sendikalara dönüşmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla sosyalist sistemlerde devlet uhdesinde bulunan sınırsız, kısıtlanamaz ve sorgulanamaz iktisadi ve siyasi güç, kapitalist sistemlerde

sermayeyi kontrol eden işveren tarafından mutlak bir otoriteye dönüştürülmektedir.

3.3. Karma Ekonomik Modelde Sarı Sendikacılık (Siyasetin Güdümünde Sendikacılık): Karma ekonomi, “özel kesimin ve kamu kesiminin ekonomiyi birlikte yönlendirmesini içeren, piyasa ve kumanda ekonomisi arasında her ikisinin de özelliklerini yansıtan bir ekonomik sistemdir” (Eğilmez, 2019: 108, 109). Karma ekonomilerde sendikalar, tamamen devlet ya da sermayenin kontrolü altına girmeseler bile devlet ve sermaye ile olan ortak çıkarları nedeniyle bu iki gücün “ana bağımlı” ya da “yarı bağımlı” nesnesi haline gelebilirler. Bu durum, karma ekonomik sistemlerde dahi sarı sendikacılığın önünü açacak ve iş piyasası açısından bir tehdit oluşturacaktır.

4. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmanın esas amacı, somut film örnekliklerinden hareketle sarı sendikacılık-sinema ilişkisini ortaya koymaktır. Bu korelasyonu ölçümlenmek amacıyla nitel analizlerde sıklıkla kullanılan söylem analiz metodu araştırma yöntemi olarak seçilmiştir. “Eleştirel”, “dilbilimsel” ve “uygulamalı” şeklinde sıralanabilecek farklı türleri bulunan (Hodges, Kuper ve Reeves, 2008: 570) ve muhataplarını düşünmeye ve sorgulamaya yönelten iletişim pratiği ya da sistemi (Macdonald, 2003) olarak tanımlanan söylem analizi, okuyucuya, çalışmada betimsel olarak analizi yapılacak filmlerin içeriklerini inceleme fırsatı sunacaktır. Böylelikle okuyucu, analizi yapılan metnin hangi konulara odaklandığını anlayacak, satır aralarında verilmek istenen mesajları kolaylıkla anlamlandırabilecektir. Çalışmada bahse konu bu araştırma yöntemi kullanılarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Araştırma Sorusu 1. Sinema, sosyal ve uygulamalı bilimler arasındaki bağıntı hangi boyutlara ulaşmıştır? Bu soru vasıtasıyla disiplinlerarası bir yaklaşımla sinema ile bilhassa sosyal bilimler arasındaki ilişkinin ulaştığı boyutları tespit etmek, ekonomik ve sosyal olguların sinemaya ne şekilde konu olduğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Araştırma Sorusu 2. Sosyal ve ekonomik sorunlar sinemada hangi biçimlerde kendisine yer bulmaktadır? İlgili soruda esasında sinemanın gerçekliklerle mi ya da yaşanmışlıklarla mı yoksa gerçek dışılıklarla mı ilgilenmesi gerektiğini tespit etmek hedeflenmektedir.

Araştırma Sorusu 3. Sinema, çalışma yaşamını ve endüstri ilişkilerini ilgilendiren konulara yer vermeli midir? Ya da hangi düzeyde yer vermelidir? Soruda sinema ve çalışma yaşamına ilişkin konuların (asgari ücret, ücret, sendikacılık, çalışma koşulları, gelir dağılımı, sosyal güvenlik, çalışma süreleri vb.) yer alma biçimlerini ölçümlenmek temel önceliktir.

Araştırma Sorusu 4. Küresel ölçekte kendisine uygulama alanı bulan iktisadi doktrinler çalışma yaşamını hangi şekillerde etkilemektedir? Bu soruda iktisadi ve dolayısıyla siyasi sistemlerin çalışma yaşamına yönelik etki düzeyi belirlenmek istenmektedir.

Araştırma Sorusu 5. Türk Sineması’nda ve bu çalışma özelinde nitel olarak analiz edilen Karanlıkta Uyananlar (1965), Diyet (1974) ve Güneşli Bataklik (1977) adlı filmlerde sarı sendikacılık teması hangi yönleriyle ele alınmıştır? Çalışmanın esas çıkış noktasını oluşturan bu soru ile sarı sendikacılık konusunun Türk Sineması’nda uygulama biçimleri üzerinde durmak amaçlanmaktadır.

4.1. Çalışmanın Önemi

Çalışma, iktisadi sistemler özelinde sinema ve sarı sendikacılık ilişkisini ele alması yönüyle literatürde bir ilki oluşturmaktadır. Daha önce sendikacılık ve sinema arasındaki bağıntıyı ele alan bir dizi bilimsel çalışma ve araştırma yapılmıştır (bkz. Yüksel, 2021; Karabağ ve Bugey, 2023; İyem, Yalçın ve Yıldız, 2016; Yüksel, 2023; Yüksel, 2020; Milner, 1999; Puczkó ve Rátz, 2013) ve/fakat sarı sendikacılık ve sinema arasındaki ilişkiyi irdeleyen bilimsel çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır, hatta yok denecek kadar azdır. Diğer taraftan küresel ölçekte varlığını bir biçimde devam ettiren iktisadi doktrinlerin sarı sendikacılığa hangi boyutlarda neden oldukları halen tartışmaların odağında yer almaktadır. O bakımdan halihazırdaki çalışma, bu soruya da cevap araması yönüyle büyük bir öneme haizdir.

4.2. Örneklem Seçimi ve Örneklemere İlişkin Bilgiler

Çalışmada, bilimsel analize konu olacak şekilde Türk Sineması’ndan Karanlıkta Uyananlar (1965), Diyet (1974) ve Güneşli Bataklik (1977) şeklinde sıralanan üç farklı film seçilmiştir. Bu filmler, söylem analiz yöntemi kullanılarak betimsel analize tabii tutulmuştur. Adı geçen filmler araştırılırken “endüstri ilişkileri ve sinema”, “çalışma ilişkileri ve sinema”, “sendikacılık ve sinema”, “sarı sendikacılık ve sinema”, “iktisadi sistemler” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Araştırmanın nitel düzlemde örneklemi durumundaki bahse konu filmlerin tamamında sarı sendikacılık konusunun çok net bir biçimde işlenmesi, dönemin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik durumunu izleyiciye yalın bir biçimde aktarması ve bunu yaparken de dönemin endüstri ilişkiler sistematiği ile bilimsel ilişkiler kurması gibi nedenlerle araştırmacı tarafından bu filmler seçilmiş ve analizi

yapılmıştır. Araştırmaya konu filmlerin içerikleri script.com, YouTube, IMDB, Netflix ve Disney Plus şeklindeki dijital platformlar kullanılmak suretiyle deşifre edilmiş ve söylem analizine tabii tutulan kısımlar birer birer ayıklanmıştır. Bu kategorizasyon yapılırken yerel söylemler, ağızlar ya da şiveler filmde geçen şekliyle ve herhangi bir değişiklik yapılmadan analiz edilmiştir. Diğer taraftan söylem analizini güçlendirmesi bakımından sarı sendikacılık konusuna ilişkin görseller ve sahnelere dair veriler de toplanmış ve araştırmanın bulgular kısmında paylaşılmıştır.

Her üç filmin de ortak özelliği, Türkiye’de emeğin kentleşmesine bağlı olarak gelişen sendikacılık konusunu detaylı bir biçimde işlemeleri ve bu durumu profesyonel bir biçimde beyaz perdeye aktarmalarıdır. Karanlıkta Uyananlar (1965) filminde Nuri Baba ve Ekrem’in liderliğinde İstanbul’da Yetimoğlu Boya Fabrikası’nda çalışan işçilerin sendikalaşma ve greve gidiş serüvenleri anlatılırken, Ömer Lütfi Akad’ın yönetmenliğini yaptığı Diyet (1974) filminde ise yine İstanbul’da bir fabrikada çalışan işçilerin sendikalaşmalarının ağır bedelini canlarıyla ve sağlıklarıyla nasıl ödedikleri üzerinde durulmaktadır. Filmde, çalışanlar Mevlüt Usta’nın etrafında kenetlenmeye ve örgütlenerek tek ses olmaya çalışmaktadırlar. Bu üç filme benzer bir biçimde Güneşli Batakılık (1977) filminde ise dönemin politik özelliklerinden hareketle işçi sınıfının tüm sorunlara rağmen Gümüşhaneli önderliğinde bir araya gelme ve dayanışma hikâyeleri anlatılmaktadır. Her üç filmde de işveren, bağımsız ve tarafsız sendikanın çoğunluğu sağlayıp kendi karşısına bir denge unsuru olarak çıkmasını istemediğinden kendi güdümünde sarı sendikalar kurdurmayı başarmış, böylelikle, hakiki örgütlenmeye ket vurmuştur. Nitel bir çerçevede analizi yapılan bahse konu filmlerin seçimi yapılırken araştırmacı tarafından aşağıdaki kıstaslar göz önünde bulundurulmuştur:

1. Türk çalışma hayatını, dönemin iktisadi ve siyasi koşullarını tam anlamıyla ele alan filmler olmasına bir hayli önem verilmiştir.
2. Sarı sendikacılık temasının, endüstri ilişkiler sisteminde bu olguya neden olan faktörlerin ve sonuçlarının tartışılması ve bir yönüyle örneklem olarak seçilen filmler içerisinde anlatımına dikkat edilmiştir.
3. Söylem analiz yönteminin bir sonucu olarak, görünenin arkasındaki görünmeyen tespiti ve sebep sonuçları ile birlikte detaylı bir biçimde analizi oldukça elzemdir.

4.3. Veri Analizi

Nitel düzlemde ele alınan, toplanan ve sınıflandırılan veriler söylem analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu yönüyle nitel veri analizinin esas çıkış noktasını oluşturan verilerin filmlerde geçen karşılıklı diyaloglar, araştırma konusu ile ilişkili görseller ve sahneler olduğu tekraren vurgulanmalıdır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, Karanlıkta Uyananlar (1965) filminde 6, Diyet (1974) filminde Hasan’a ait 9, Bilal Usta’ya ait 13 farklı söylem (öge), Güneşli Batakılık (1977) filminde ise 4 karşılıklı diyalog tespit edilmiştir. Filmlerde tespiti yapılan bu söylem ve diyaloglar, sinemada sarı sendikacılık temasının anlatımına ilişkin oldukça önemli ipuçları vermektedir. Fakat filmlerin tamamının ve önemli bir kısmının doğrudan sendikacılıktan bahsetmesi nedeniyle sarı sendikacılık temasının tespitinin sanıldığı kadar kolay olmadığının da altı çizilmelidir.

5. Bulgular

Yapılan betimsel analiz sonucunda Karanlıkta Uyananlar (1965) filminde işçi yanlısı sendika olan Boya-İş’in aksine işveren tarafından Renk-İş sendikasının kurdukları tespit edilmiştir. Filmde, gerçek sendikacılara yakın bir tipoloji sergileyen Mahmut, aslında işveren Şeref Bey ve fabrikanın müdürü Fahri’nin adamıdır ve düpedüz sarı sendikacıdır. Para karşılığında gerçek sendikacıların arasına sızmış ve Şeref Bey ile Fahri adına muhbirlik yapmakta ve sendikada olup bitenleri Şeref Bey’e aktarmaktadır. Nitekim filmin sonunda fabrikayı Şeref Bey’in oğlu Turgut Bey’den aklı hayale gelmez katakullilerle devralan Fahri ve işbirlikçileri Mahmut’u da kendi güdümlerindeki Renk-İş sendikasının temsilcisi yapmışlardır. Mahmut’un aşağıdaki söylemleri O’nun sarı sendikacı olduğunun en büyük delilleridir (Karanlıkta Uyananlar, 1965):

“Siz e blöf yapıyorlar. Beş parası yok sendikanın. Nuri Baba aman o tilki duymasın mahfeder bizi diyor” (Karanlıkta Uyananlar, 1965). (a)

“Ekrem, Kazım, Turgut Bey dün gece Garbis’in meyhanesindeydiler. Sabahlamışlar gene. Kazım uyukluyo aşağıda. Ekrem de iş gelmedi” (Karanlıkta Uyananlar, 1965). (b)

“Etrafını aldılar abi. Fikir gibi çoktan avuçlarında zaten” (Karanlıkta Uyananlar, 1965). (c)

“Allah rahmet eylesin Şeref Bey’le de konuştuktu. Grev yapamazlar. Bir defa sendikanın parası yok. Sabahta konuştular. Ben de onlara dedim ki [...]”(Karanlıkta Uyananlar, 1965). (d)

“Yüreğime taş basıcığım arkadaşlar. Ben grev gününü hasretle bekleyen arkadaşımızım. Bunu hepimiz bilirsiniz. Yüreğim kan ağlayarak söylüyorum ki yarın greve kalkışacak arkadaşların karşısına ben çıkıcığım. Durun ne yapıyorsunuz diye haykırıcığım, arkadaşlar” (Karanlıkta Uyananlar, 1965). (e)

“*Üç beş kişiden gayrı bütün işçiler kuzu*” (Karanlıkta Uyananlar, 1965). (f)

Diyet (1974) filminde de aynı tablo söz konusudur. Burada da işveren Salim Bey, kurduğu sarı sendika ile Mevlüt Usta ve Yunus’un sendikalaşma çabalarını engellemeye çalışmaktadır. Salim Bey, bunu yaparken bir taraftan sahibi olduğu paranın gücüne güvenmekte diğer taraftan köyden kente göç eden bu kitlelerin cahilliklerinden ve eğitimsizliklerinden faydalanmaktadır. Bunlar içerisinde Hacer’in eşi Hasan başı çekmekte, sendikacıları “sandıkçılar” diye niteleyerek küçümsemekte, para karşılığında klasik bir sarı sendikacı gibi davranmaktadır. Amacı, Salim Bey’e ve hemşehrisi Bilal Usta’ya yaranmaktır. Aslında Hasan, hala kendini tarlada çalışıyor zannetmekte ve fabrikada çalışmanın usullerini tam olarak bilememektedir. O yüzden, bu şekilde davranmasının bedelini filmin sonunda yine kendisi geçirdiği iş kazası sonucunda “kolunu kaybederek” ödeyecektir. Hasan’ın klasik bir sarı sendikacı gibi davrandığına dair söylemleri aşağıda verilmiştir (Diyet, 1974):

“*Dişe diş, dırnağa dırnak ağa baba. Burda yaşamanın yolu bu! Şehir insanı ile başa çıkmak toprakla cebelleşmeye benzemez. İnsan denizi içinde depmeyle yol açacaksın. Açamadım mı ne etsen boş. Kendini ölmüş bil vesselam*” (Diyet, 1974). (a)

“*Nimete küfran vacip mi, e Bilal Usta?*” (Diyet, 1974) (b)

“*Al bildiğin gibi gullan dedi. Ev yapmak dediğin heç. Şurda oda. Şurda sundurma. Muhtar tanış olur Bilal Usta’nın. Belki de heç para vermeyecez*” (Diyet, 1974). (c)

“*E diyeseymiş ki sünnet olanlara yardım edecem. Tabii sünnetten bize faide yok. Lakin evleneceklere yardım edeceğiymiş*” (Diyet, 1974). (d)

“*İnsanîyetlik, fabrikanın döküntülerinden demir, tahta, tuğla ne verirse verecek. Bugün de 200 lira fazladan verdi. ... çalışmamızdan memnunluk getirmişler. Ne sustun öyle?*” (Diyet, 1974). (e)

“*İğnesi miğnesi heç bir şeyi yok. Sıtku sadakatla eşek gibi çalışmaktayım*” (Diyet, 1974). (f)

“*İşte o sandıkçılar mı ne? Onlar şerde birleşmiş. Birleşsinler, ama biz de hayırda birleşecez. Öyle dedi Bilal ağam*” (Diyet, 1974). (g)

“*Herkesin aklını çal, sonra da nolacak de? Bir daha burda görmeyeyim*” (Diyet, 1974). (h)

“*Gardaşlığı garıştırma. Gelmişe zararı var, hepimize var. Bizim istediğimiz iş, iş olacak çalışsınız*” (Diyet, 1974). (i)

Şekil 4: Diyet (1974) Filminde Bilal Usta İşverenin Güdümündeki Çalışanlara (Sarı Sendikacılara) Para Dağıtırken

Kaynak: : www.youtube.com (Erişim Tarihi: 09.03.2020).

Adana’da geleneksel bir tarım işçisi olarak çalışmaya alışan Hasan, şehirde de işlerin bu şekilde yürüdüğünü zannetmektedir ve kanun, hukuk ve nizamdan bi haber yaşamını sürdürmeye devam etmektedir. Hasan’ın hayat felsefesine göre esas olan ekmeğini yediği kişiye ihanet etmemek, ona karşı sadakatli bir biçimde çalışmaktır. Bu şekilde çalışmasının işveren tarafından ödüllendirileceğini düşünmekte ve/fakat yine aynı işveren tarafından kullanıldığını hiç hesaba katmamaktadır. O nedenle diğer işçilerden habersiz işverenden aldığı avantajların karşılığı olarak iş kazası geçirene değin işverenin güdümünde davranmaya ve O’nun yanında yer almaya devam etmiş, yaşadığı kaza sonrası gerçekleri anlamış fakat artık iş işten çoktan geçmiştir. Bu

yönüyle Diyet (1974) filminin başrol oyuncularından olan Hasan, iyi niyeti ve saflığı nedeniyle bilmeden de olsa sarı sendikanın varlığını filmde devam ettiren başat bir rol üstlenmiştir.

Ayrıca Diyet (1974) filminde Bilal Usta'nın 'ustabaşılık' ve şahsi 'çıkarları' karşılığında sarı sendikacıların lideri konumunda olduğunun altı mutlaka çizilmelidir. Sendikaya kökten karşıdır ve işveren adına çalışanları sendika üyesi yaptırmamak için elinden geleni fazlasıyla yapmakta ve fabrikada sürekli nabız yoklamaktadır. İşyerinde sendika karşıtlığı oluşturmak için Salim Bey'in verdiği paraları "*Salim Bey'in hediyesi (Diyet, 1974)*" diyerek sarı sendikacılara dağıtmak Bilal Usta'nın en öncelikli görevidir. Bilal Usta'nın hayat felsesine göre kazanılan ekmeğin parası işveren sayesinde olduğundan iş kazaları bile sineye çekilmelidir. Nitekim Mustafa'nın geçirdiği iş kasesi sonrası engelli hale gelmesi sonucunda sarf ettiği cümleler bu durumu teyit eder mahiyettedir. Filmin bütününde Bilal Usta'nın klasik bir sarı sendikacı gibi hareket ettiğine ilişkin veriler aşağıdaki şekliyle paylaşılmıştır (Diyet, 1974):

"Kazadır, pireyi deve yapmanın alemi yok!" (Diyet, 1974). (a)

"Yediğin ekmeğin onun sayesinde" (Diyet, 1974). (b)

"Salim Bey bu saçmalığı duymasa iyi olur!" (Diyet, 1974). (c)

"Çalışıyorlar ama tatsız. Ortada olanlar var. Homurdanıyorlar" (Diyet, 1974). (d)

"Hiç öyle mi? Kim dağıttı bunları (sendika broşürlerini)?" (Diyet, 1974). (e)

"İş saatinde bunları okumak da dağıtmak da yasak. Fesatlık karıştırmak iyilik getirmez!" (Diyet, 1974). (f)

"İyi etçeklermiş, babanın oğlu mu bu işçiler. Sendikaya üye ol, keyfi zamdan, iş kazalarına kötü yemeğe paydos de, kendi başına alamayacağın hakları sana ancak sendika sağlar, sendikaya üye ol. Bunlar muzurluk değil de nedir?" (Diyet, 1974). (g)

"Otur hele. Şu sendikalar sana da geldiler mi?" (Diyet, 1974). (h)

"Kimlerin aklı çelinmiş bilmek lazım" (Diyet, 1974). (i)

"Ne o ulan, ev bark sahibi mi oldun, kaşla göz arasında. Yoksa, şu Hacer mi? Ne sustun? İyidir Hacer, sendika mendika bilmez!" (Diyet, 1974). (j)

"Eli açık adamdır, baba adamdır (Salim Bey). Lakin kıymet bilene, evlatlık edene. Siz de gösterin evlatlığınızı. Sen ne yaptın?" (Diyet, 1974). (k)

"Şimdi gidin, haftalığınızı alın. Bir şey de sezdirmeyin." (Diyet, 1974). (l)

"Elinin karasını yüzüme sıvadığını bilmez gibi. Seninki sendikaya gitmiş." (Diyet, 1974). (m)

Son olarak, Güneşli Bataklık (1977) filminde de diğer filmlerden farklı bir durumun söz konusu olmadığı görülmektedir. Filmde, bu defa işçileri bölmek maksatlı 'kurdurulan' sarı sendikanın yine filmde işveren statüsündeki Cemal Bey tarafından kurdurulduğu ve sürekli kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirildiği gözlenmektedir. Başka bir ifadeyle sendikanın asıl sahibi fabrika çalışanı işçiler değil; tam aksine kendisi için çalışmak durumunda kaldıkları bir işverendir. Görüldüğü üzere, aktörler değişmekte fakat sonuç değişmemektedir. Cemal Bey, sarı sendikayı işçilerinden Haşim ve arkadaşlarına kurdurarak çalışanlar arasına 'fitne' sokmaya çalışmakta ve işyerinde gerçekleşecek muhtemel grevi engellemek veya geciktirmek için çabalamaktadır. Filmde, sarı sendikacı Haşim'in sarı sendikacılıkla ilgili söylemleri aşağıdaki diyalogda çok net bir şekilde görülmektedir. Haşim ve arkadaşları, ifa ve icra ettikleri misyonun karşılığını Cemal Bey'den fazlasıyla almaktadırlar. Aşağıda geçen karşılıklı diyalog, Haşim'in ve işbirlikçi arkadaşlarının hakiki sendikalaşmayı ve grevi engellemek için nasıl çarpındıklarını gözler önüne sermektedir (Güneşli Bataklık, 1977):

"İşbirlikçi İşçi (Haşim): Ne grevmiş bu arkadaş be. Çoluk çocuğumuzun ekmeğin parasuynan oynayamazsunuz. Tamam mı?"

İşbirlikçi İşçi 2: Haşim doğru söylüyor arkadaşlar.

Sendikacı: Çoluk çocuğumuzun ekmeği için savaşıyoruz.

İşbirlikçi İşçi (Haşim): Bu midur dedüğünüz sendikacılık sizin? Kapattıracağsunuz koskoca fabrikaları. Hepiniz sokaklara geleceğsunuz. Ben üç çocuğumun hakkını hiç kimseye yedurmem arkadaşlar. Anlaşıldı mı?

İşçiler: Doğru söylüyor.

Sendikacı 2: Ulan Haşim yine bi ... yedin. [...]"

Laz işçi: Uy gurban olayım o çocukların hakkına.

[...]

İşbirlikçi İşçi 2: Son pişmanlık fayda etmez arkadaşlar. Size bu adamların peşine düşmeyin diyorum. Bu sendika başımıza bela olacak. Çoluk çocuğumuzun rızkını kaptıracaksa, Allah cezasını versin öyle sendikanın. Size söz veriyorum. Göreceksiniz. Bizim sendika size...

İşçi: Önce sendikanın ne ...

Devrimci: İşçiyi satan namussuz!

Gümüşhaneli: Dağılın! (a) (Güneşli Bataklık, 1977).

Şekil 5: Güneşli Bataklık (1977) Filminde Sarı Sendikacılar, Güdümündeki Cemal Bey ile Çıkar Birlikteliği Yaparken

Kaynak: www.youtube.com (Erişim Tarihi: 09.03.2020).

Güneşli Bataklık (1977) filminde sarı sendika mensubu ve işveren yanlısı işbirlikçi işçiler, çalışanların hakiki sendika üyesi olmalarını ve greve gitmelerini engellemek için var güçleriyle çalışmaktadırlar. Dolayısıyla işveren güdümündeki bahse konu bu çalışanlar bir nevi işverenin işçiler içerisine soktuğu “Truva atlarıdır.” Bu piyonlar sayesinde Cemal Bey çalışanları istediği gibi manipüle etmekte ve fabrikayı herhangi bir muhalefetle karşılaşmadan yönetmektedir. Tabir yerindeyse Cemal Bey, oyunun kurallarını istediği gibi belirlemekte ve tek kale maç yapmaktadır. Tabii bu süreçte işveren yanlısı olmayan işçiler de istismar edilmekte ve emekleri sömürü düzeninin bir parçası olmaya devam etmektedir. Aşağıdaki diyaloglar da sarı sendikacıların gayretlerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir (Güneşli Bataklık, 1977):

Diyalog (I)

“Diğer İşçi: Valla anlamamışım. Niye iki gün paydos ettiler koca fabrikayı?

İşbirlikçi İşçi (Haşim): Aha böyle gapatırık. Siz de sokakta kalırsınız diyeler. Anladın mı goca gafali?

[...]

Devrimci: İşçinin bi kısmını çıkaracaklarmış fabrikadan. Bizim Harun'a söylemiş [...]

Başka İşçi: O namussuz Garadenizlileri attırır ha.

[...]

Devrimci: Ekmeğimize düşman bunlar.

İşbirlikçi İşçi: Oh olsun size. Bi sendika çıkardınız başımıza. Hemşeri hemşeri tutmayda cidiy Allah'ın dağılıyla birlik oluyo be. Hadi be!

Devrimci: Şunun dediğine bak ya!” (b) (Güneşli Bataklık, 1977).

Diyalog (II)

“Necati: [...] Valla açık söyliyim Cemal Bey'e kalsa sizi de kabul etmez.

İşbirlikçi İşçi 2: Kendi bilir. Bizim federasyon sizin de işçinin de menfaatleri icabı...

*Necati: **Biliyorum, biliyorum. Laftı bırakalım da işe bakalım.***

İşbirlikçi İşçi (Haşim): Siz işi bize bırakun beyefenducuğum.

*İşbirlikçi İşçi 3: **Siz bize arka olun, karışmayın gerisine!**" (c) (Güneşli Batakılık, 1977).*

Diyalog (III)

"Gümüşhaneli: Nereye gidersiniz? Kolay mıdır o kadar bu iş? Kafasını yaracaklar arkadaşlarımızın bitecek ha?

*İşbirlikçi İşçi: **Başına şimdi de sen mi çıkarsun lan Cümüşhaneli?***

Gümüşhaneli: Ha ben çıkarım. Adam kutluğında ben çıkarım Haşim. Bi diyeğin mi vardır.

*İşbirlikçi İşçi: **Ulan çekil ordan akılsız dağlı. Hadi yürüyün uşaklar.***

İşçiler: Niye bizi önlemeye çalışıyosun?

Diğer İşçi: Salkar da direniş yapırlar bizim için. Utanın be!

Diğer işçi: Sendikamızın kararı var.

*İşbirlikçi İşçi: **Ula hay ben sizin sendikanuzun.**"[...] (d) (Güneşli Batakılık, 1977).*

Yukarıdaki diyalogların bütününden anlaşıldığı kadarıyla normal bir işçi gibi gözükken sarı sendikacılar, başta grev olmak üzere, sendikanın alacağı en kritik kararlarda devreye girmekte, işverenin konfor alanının bozulmaması için ellerinden geleni ziyadesiyle yapmaktadırlar. Öncelikle bağımsız ve tarafsız olarak hareket eden sendikalar içerisinde yer alarak, sendikayı ele geçirmeye, olmuyorsa bölmeye ve sendika üyeleri arasında hizip oluşturmaya çalışmaktadırlar. Böylelikle sendikaları asıl görevleri olan işçilerin çıkar ve menfaatlerini korumak yerine işverenin emir ve talimatları doğrultusunda hareket eden 'güdümlü' organizasyonlara dönüştürmektedirler.

Sonuç Yerine

Filmler ya da genel ifadesiyle sinema, salt bir eğlence aracı olmasının ötesinde çok farklı anlamlar çağrıştırmakta ve modern dünyada birbirinden farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Sinemanın, dönemin sosyal, ekonomik ve politik sorunlarından (işsizlik, yoksulluk, sendikalaşma, gelir adaletsizliği, kentleşme, gecekondulaşma, insan hakkı ihlalleri, geçim sıkıntısı, çocuk ihmal ve istismarı, düşük ücret, uzun çalışma süreleri, insan kaçakçılığı vb.) bizzat etkilenmesi nedeniyle bu sorunsallara beyaz perdede yer vermesinden daha doğal bir şey yoktur. Bu durum, özellikle "politik" ve "toplumsal gerçekçi" çizgide hareket eden sinema anlayışında daha baskındır. Nitel analizi yapılarak elde edilen çalışmanın bulgularından hareketle sarı sendikacılık ve sinema arasında yakinen bir korelasyon olduğu saptaması yapılabilir. Örneklem olarak seçilen Karanlıkta Uyananlar (1965), Diyet (1974) ve Güneşli Batakılık (1977) adlı filmlerin tümünde örtülü de olsa sarı sendikacılık konusu bizatihi işlenmiş ve bağımlı, taraflı ve göstermelik sendikaların nasıl ve hangi koşullarda kurulabileceğine dair önemli ipuçları verilmiştir. Bu çalışmada nitel analizi yapılan filmlerin tamamında sendikalar, işçinin çıkarlarına hizmet etmek yerine daha çok işveren tarafından yönlendirilmekte ve manipüle edilmektedir. Bu nedenle sendikalar, işveren tarafından bir nevi manivela olarak kullanılarak işverenin menfaatine hareket eden bağımlı yapılara dönüştürülmüştür. Ayrıca Güneşli Batakılık (1977) filminde kamunun güdümüne alınmak istenen sendikacılık pratiğine de rastlanmıştır.

İktisadi doktrinleri de dikkate almak suretiyle ayrıca çalışmada, bağımsız ve tarafsız bir sendikacılığın oldukça güç olduğu sonucuna ulaşılabilir. Keza sosyalist sistemlerde sendikalar devletin, kapitalist sistemlerde sermaye sahibinin, karma ekonomik modelde ise öyle ya da böyle rejimin güdümündedirler. Hiçbir siyasi ve iktisadi sistem, çoğunluğu teşkil eden sendikaları kendi haline bırakmak istemez. Aksine var olan sendikaların yönetimlerine müdahale etmek suretiyle sendikaları kendi yanına çekmek, politik ya da ekonomik çıkarları için yönlendirmek ister. Bunu başaramadığı takdirde kendi güdümünde bir sendika kurmak ve/veya kurdurmak suretiyle çoğunlukta bulunan sendikayı bölmeyi ve pazarlık gücünü elinden almayı arzular. Çünkü hukuki normların ve demokratik kuralların tam olarak işlerlik kazanmadığı ülkelerde politik veya ekonomik güç sahipleri için nicelik arz eden topluluklar, gruplar, STK'lar veya dernekler her zaman ve her yerde büyük bir risk olarak tanımlanmaktadır. Hele hele bu toplulukların niteliksel üstünlüğe de sahip olmaları bahse konu muktedirlerin iştahını ziyadesiyle kabartacaktır. Aynı durum pek tabii ki sendikalar için de geçerliliğini korumaktadır.

Nitel düzlemde analizi yapılan ve incelenen filmlerden de anlaşılacağı üzere; sarı sendikalar, işçinin yanında değil; aksine güçlünün yanında konumlanan *de facto* ve *çarpık* bir sendikacılık anlayışını ifade etmektedir. Sarı sendikaların hâkim olduğu bir ekonomide iktisadi ve sosyal sorunların objektif kriterler temelinde ve insan onuruna yaraşır bir biçimde çözüme kavuşturulması beklenmemelidir. Sarı sendikacılık anlayışını sinema ile ilintili olarak ele alan bu çalışmanın üç temel kısıtı bulunmaktadır. Öncelikle analizi yapılan filmlerin sayıca az ve tamamının Yeşilçam filmi olması çalışma için bir sınırlılık

olarak kabul edilmelidir. İkinci olarak nitel verilerin analizinde herhangi bir nitel analiz programı kullanılmamıştır. Ayrıca nitel çalışmaların doğası gereği ‘genellenebilir’ sonuçlardan oldukça uzak olması da çalışma için ayrı bir kısıtlılık olarak değerlendirilmektedir. İlerleyen dönemlerde aynı konuyu disiplinlerarası bir bakış açısıyla çalışacak ve araştırarak ilgililerin Maxqda, Nvivo ve Atlas gibi nitel analiz programlarını kullanmalarında ve çok daha fazla örnekleme yer vermelerinde büyük bir fayda bulunmaktadır.

Kaynaklar

1924 AY.

1926 tarih ve 818 sayılı Borçlar Kanunu.

1947 tarihli ve 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun.

2012 tarih ve 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu.

Alami, I., & Dixon, A. D. (2020). The strange geographies of the ‘new’ state capitalism. *Political Geography*, 82, 1-12.

Aslund, A. (2019). The Rise of State Capitalism. In *Russia's Crony Capitalism: The Path from Market Economy to Kleptocracy*, Yale University Press, 97–131.

Balcı, Y. (2020). *Sendikacılık ve Toplu Pazarlık Ekonomisi*. 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.

Bayraktar, N. (2006). Kavram ve anlam boyutunda sarı ve tonları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(20), 209-218.

Buhle, P. (1990). Considering: State Capitalism and World Revolution. *The CLR James Journal*, 1(1), 2-2.

Burczak, T. A. (2006). Hayek, Marx, and Socialism. In *Socialism after Hayek*. University of Michigan Press, 1-16.

Cole, G.D.H. (1955). *An Introduction to Trade Unionism*, London: George Allen & Unwin Ltd.

Cooper, R., & Patmore, G. (2009). Private Detectives, Blacklists and Company Unions: Anti-Union Employer Strategy & Australian Labour History. *Labour History*, 97, 1–11.

Çetik, M. ve Akkaya Y. (1999). *Türkiye’de Endüstri İlişkileri*, İstanbul: Numune Matbaacılık.

Dankert C. E (1948). *Contemporary Unionism*, New York: Prentice Hall Incorporation.

Dimou, A. (2009). "[I. Introduction]." In *Entangled Paths Toward Modernity: Contextualizing Socialism and Nationalism in the Balkans*, Central European University Press, 1-5.

Dinler, Z. (2018), *İktisat*, Gözden Geçirilmiş 10. Basım, Bursa: Ekin Yayınları.
Dişet, 1974.

Doğan, C. (2012). Türk iş hukuku ve çalışma ilişkileri alanına uzlaştırma kurulunun girişi: Ta'til-i eşğâl kanunu üzerine bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 273-296.

Eğilmez, M. (2019). *Ekonominin Temelleri Kavramlar ve Kurumlar*, Birinci Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Fields, M. W., & Thacker, J. W. (1992). Influence of Quality of Work Life on Company and Union Commitment. *The Academy of Management Journal*, 35(2), 439–450.

Fulcher, J. (2015). *Capitalism A Very Short Introduction*, Second Edition, UK: Oxford University Press.

Gullett, C. R., & Whisenhunt, D. W. (1984). Industrial Representation or “Company Union”: The Contribution of W. L. Mackenzie King. *International Social Science Review*, 59(2), 82–87.

Gustafson, T. (2012). "The Brothers from Saint Petersburg: The Origins of Putin’s State Capitalism." In *Wheel of Fortune*, Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press, 231-271.

Güneşli Batakılık, 1977.

Hekimler B. U., Kağncıoğlu, D. ve Çelik, A. (2014). *Sendikacılık*, 3. Baskı, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2869, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1826.

Hodges, B. D., Kuper, A. ve Reeves, S. (2008). “Qualitative Research: Discourse Analysis”, *BMJ: British Medical Journal*, 337(7669), 570-572.

Huang, P. C. C. (2012). "State Capitalism" or "Socialist Market Economy"? Editor's Foreword.", *Modern China*, 38(6), 587-590.

İyem, C., Yalçın, T. ve Yıldız, Z. (2016). Sinema Sektöründe Emek Süreci: Yönetmenler Örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 120-142.

Jacoby, S. M. (1989). Reckoning with Company Unions: The Case of Thompson Products, 1934-1964. *Industrial and Labor Relations Review*, 43(1), 19–40.

Josephson, P. R. (2016). Russia, state capitalism and Arctic degradation. *Global Environment*, 9(2), 376-413.

Karabağ, Ç ve Bugey, E. (2023). Yerli sinema ve endüstri ilişkileri bağlamında dağıtım-gösterim ağlarında yoğunlaşma: CGV Mars Entertainment Group vakası. *Journal of Arts*, 6(4), 301-315.

Karanlıkta Uyananlar, 1965.

King, S. D. (2010). Who controls what?: The rise of state capitalism. In *Losing Control: The Emerging Threats to Western Prosperity*, Yale University Press, 149–172.

Macdonald, M. (2003). *Exploring Media Discourse*, London, England: Arnold.

Mahiroğulları, A. (2011). *Dünyada ve Türkiye’de Sendikacılık*, Bursa: Ekin Yayınları.

- Mahiroğulları, A. (2013). *Dünyada ve Türkiye 'de Sendikacılık*, Genişletilmiş 2. Baskı, Bursa: Ekin Yayınları.
- Milner, L. (1999). Commos and ratbags: the origins of trade union cinema in Australia. *Journal of Australian Studies*, 23(60), 133-139.
- Mouriaux, R. (1992). *Le Syndicalisme en France*, Que sais-je? Paris.
- Ökçün A. G. (1932). *Ta'til-i Eşgal Kanunu 1909*, 1. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Ören, K. (2011). *Sosyal Politika*, Ankara: Pelikan Yayınları.
- Phelan, C. (2007). "Worldwide Trends and Prospects for Trade Union Revitalization", Craig Phelan (Ed.), *Trade Union Revitalization Trends and Prospects in 34 Countries*, Germany: Peter Lang AG International Academic Publishers, 11-38.
- Puczko, L. ve Rätz, T. (2013). Social tourism in Hungary: From trade unions to cinema tickets. In *Social Tourism*, Routledge, 61-75.
- Seager, H. R. (1923). Company Unions vs. Trade Unions. *The American Economic Review*, 13(1), 1-13.
- Sinha P.R.N., Sinha, I. B., Shekhar, S. P. (2009). *Industrial Relations, Trade Unions and Labor Legislation*, India: Published by Dorling Kindersley.
- Topalhan T. (2015). *Endüstri İlişkileri*, Ankara: Matser Yayıncılık.
- Tokol, A. (2014). "Sosyal Politikanın Tarafları", (Ed.) Tokol, A. ve Alper, Y., *Sosyal Politika*, 5. Baskı, Bursa: Dora Yayıncılık, 75-97.
- Uçkan B., Kağcıoğlu D. (2008). *Endüstri İlişkileri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Webb, S. ve Webb, B. (1965). *The History of Trade Unionism*, New York: A.M. Kelley.
- Wolpin, M. D. (1980). Legitimising state capitalism: Malian militarism in third-world perspective. *The Journal of Modern African Studies*, 18(2), 281-295.
- www.youtube.com (Erişim Tarihi: 09.03.2020).
- Weingast, D. E. (1977). *Komünizmin İç Yüzü*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yılmaz, Ç. (2015). İşçilerin sendikal örgütlenmeye dair tutumları: Petro-kimya sektörü örneği. *Çalışma ve Toplum*, 4(47), 95-130.
- Yüksel, H. (2014). *Güncel Gelişmeler Işığında Sosyal Politika*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Yüksel, H. (2021). Endüstri İlişkiler Disiplininde Sinemanın Yeri ve Önemi 1965-1980. *Çalışma ve Toplum*, 2(69), 1005-1048.
- Yüksel, H. (2023). Turkish Labor Relations and Turkish Cinema. *Journal of Management & Labor/Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 7(1), 15-35.
- Yüksel, H. (2020). The Urbanization of Labor and Its Struggle for Unionism in Turkish Cinema. *CINEJ Cinema Journal*, 8(2), 150-194.
- Zaim, S. (1997). *Çalışma Ekonomisi*, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 10. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Yazar Katkıları: *Tek Yazar Fikir - Tasarım Denetleme- ; Kaynaklar- ; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi ; Analiz ve/ veya Yorum -; Literatür Taraması ; Yazıyı Yazan ; Eleştirel İnceleme*

Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*

Finansal Destek: *Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Etik Kurul Belgesi: -

Author Contributions: *Sole Author Concept -; Design-; Supervision-Resources; Data Collection and/or Processing; Analysis and/or Interpretation; Literature Search-; Writing Manuscript-; Critical Review*

Peer-review: *Externally peer-reviewed.*

Conflict of Interest: *The authors have no conflicts of interest to declare.*

Financial Disclosure: *The authors declared that this study has received no financial support.*

Ethical Committee Approval: -